

Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland/ Contactorgaan voor Vogelstudie

Broedvogel-monitoringproject

Uitkomsten van de enquête

In de afgelopen winter is door SOVON/COV een onderzoek aangekondigd naar het aantalsverloop van broedvogels: een zogenaamd broedvogel-monitoring-project (verder BMP genoemd). Gelijk met deze aankondiging is een enquête gehouden onder vogelwerkgroepen, onderzoekinstellingen en waarnemers (*Limosa* 55(1): 35). Uitkomsten van de enquête zullen in combinatie met resultaten van de in 1983 uitgevoerde veldproef en met gegevens betreffende organisatie, methode en statistiek bepalen of in Nederland een BMP georganiseerd zal worden en zo ja, op welke wijze. Alvorens in te gaan op de uitkomsten van de enquête zal eerst het doel van het BMP geformuleerd worden.

Doel

Het hoofddoel van het BMP is het vastleggen van veranderingen in het aantal broedvogels door de jaren heen van een redelijk aantal soorten (vgl. figuur 1). Een uitsplitsing naar geografische gebieden en biotopen zou mogelijk moeten zijn. Naast dit hoofddoel zijn er verscheidene nevendoelstellingen, zoals onderzoek naar relaties tussen aantallen en omgevingsfactoren en vaststellen van landelijke aantallen. In hoeverre nevendoelstellingen gerealiseerd kunnen worden, is afhankelijk van de methode van onderzoek en het aantal gebieden, dan wel het aantal medewerkers. In het algemeen geldt dat hoe meer gebieden onderzocht worden, des te meer nevendoelstellingen verwezenlijkt kunnen worden en hoe betrouwbaarder de resultaten zijn.

Enquête

In totaal zijn c. 350 vragenformulieren verspreid en hiervan is ongeveer de helft teruggestuurd. Daarnaast zijn nog reacties ontvangen op de aankondiging in *Limosa*.

Vraag 1 Welke gebieden werden de afgelopen tien jaar op broedvogels geïnventariseerd (jaar, naam gebied, oppervlakte en toegepaste methode)?

De meeste antwoorden hebben betrekking op de periode 1977-82. In deze periode zijn jaarlijks minstens 90 tot 120 gebieden onderzocht, waarbij twaalf verschillende methoden zijn toegepast. Uit de opgaven blijkt overigens dat de kennis over werkwijze, gebruiksmogelijkheden en toepassing nogal eens te wensen over laat. Meermalen wordt b.v. territoriumkartering verward met kartering voor het atlasproject. Met de eerste methode worden echter kwantitatieve gegevens verzameld en met de tweede kwalitatieve. Uitkomsten van de enquête over de methode van onder-

zoek en onderzochte oppervlakte zijn opgenomen in tabel 1 en hieruit blijkt dat wat betreft de kwantitatieve methoden de territoriumkartering en turfmethode veel worden gebruikt en de transect- en punttelling weinig. Dit wil echter niet zeggen dat beide laatste minder goed zijn of minder in de smaak vallen. In Nederland genieten transect- en punttellingen naar verhouding weinig bekendheid. Bij grootschalige BMP in het buitenland wordt echter veelvuldig gebruik gemaakt van deze methoden.

Uit verscheidene opgaven blijkt dat bepaalde methoden worden gecombineerd, zoals b.v. territoriumkartering (voor minder talrijke soorten) en turfmethode of atlasproject-methode (voor talrijke soorten) of een combinatie van territoriumkartering en nestinventarisatie of soortenkartering en turfmethode. In de meeste gevallen is geen sprake van standaardisatie zodat resultaten moeilijk te vergelijken zijn met uitkomsten van andere inventarisaties. Kwantitatieve inventarisaties worden vooral uitgevoerd in bossen, parken, natuurgebieden en graslanden. Bouwland en bebouwing worden opmerkelijk weinig onderzocht. De grootte van de geïnventariseerde terreinen varieert van 0.4 tot 1425 hectare. Kartering en nestinventarisatie worden vooral toegepast bij onderzoek van water-, weide-, roof- en kolonievogels.

Voor het welslagen van een BMP is het van belang dezelfde gebieden of punten jarenlang te blijven onderzoeken. Uit de enquête blijkt dat de meeste gebieden (85%) gedurende één seizoen worden geïnventariseerd en ongeveer 11% van de gebieden twee tot vijf jaar achtereenvolgens (tabel 2). Zes tot twintig jaar lang ach-

Tabel 1. Uitgevoerde broedvogelinventarisaties in de periode 1977-82

Methode	Aantal gebieden
Territoriumkartering	265
Turfmethode	135
Soortenkartering	66
Nestinventarisatie	27
Transecttelling	18
Punttelling	6
Atlasproject	114
Overige of onduidelijk	7

Tabel 2. Aantal jaren dat broedvogelinventarisaties in hetzelfde gebied volgens dezelfde methode zijn uitgevoerd (1963-82).

(a) territoriumkartering of karteringsmethode; (b) turfmethode, vlakentelling, soorten- of soortgroepenkartering en nestinventarisatie.

Methode	Aantal jaren						
	1	2	3	4	5	6-10	11-20
a	221	10	7	6	7	1-3	0-2
b	165	12	5	2	3	0-2	0-1

tereen volgehouden inventarisaties zijn uitzonderingen. Overigens blijkt uit sommige enquêteformulieren dat bepaalde gebieden niet jaren achtereen worden onderzocht, maar b.v. om het jaar of eens in de drie of vijf jaar. Dergelijke herhalingsinventarisaties zijn ook goed bruikbaar voor een BMP. Dat langlopende inventarisaties naar verhouding weinig worden uitgevoerd hangt samen met het feit dat er in Nederland geen grootschalig onderzoek op dat gebied plaats vindt. Verwacht mag worden dat met het organiseren van een BMP veel meer gebieden jarenlang achtereen onderzocht zullen gaan worden.

Vraag 2 Bent u of is uw groep bereid mee te werken aan een landelijk BMP en hoeveel personen willen aan het project meedoen? Enigszins gekoppeld hieraan was vraag 4 waarin werd gevraagd of de vogelwerkgroep wel of niet wilde meewerken aan het proefonderzoek in 1983.

Uitkomsten van vraag 1 wijzen er al op dat het inventariseren van broedvogels in Nederland een zekere

populariteit geniet. Dit blijkt vooral uit het feit dat de meeste inventarisaties op eigen initiatief worden uitgevoerd. In totaal werden 130 formulieren (89%) ontvangen met een positief antwoord en 16 (11%) met een negatief antwoord. Geen bereidheid tot medewerking hing vooral samen met een tekort aan tijd en/of medewerkers, het opheffen of een ander takenpakket van een vogelwerkgroep. Een deel van de 130 positieve antwoorden is afkomstig van vogelwerkgroepen waarin zich vaak meer personen bezig houden met broedvogelonderzoek. Het totaal aantal potentiële medewerkers aan een BMP bedraagt 375 à 475. Of iedereen ook werkelijk mee zal werken en of ieder persoon kans ziet jarenlang hetzelfde gebied of punt te onderzoeken is nog de vraag. Sommige vogelwerkgroepen hebben te kennen gegeven dat ze met enkele medewerkers één gebied of punt willen onderzoeken. Duidelijk is wel dat er onder de waarnemers veel animo is voor een BMP en verwacht mag worden dat wanneer het project eenmaal draait meer medewerkers zich zullen aanmelden. Ook de verspreiding van gebieden of punten over het land is van belang. Onder- of oververtegenwoordiging van bepaalde streken kan immers van invloed zijn op de resultaten. Een zo gelijk mogelijke verdeling over het land (en over de biotopen) is het meest ideaal. De verspreiding van medewerkers is aangegeven in figuur 2. Hoewel uit de meeste streken medewerking is toegezegd is het wenselijk dat ook in de witte plekken op de kaart medewerkers gevonden zullen worden. In figuur 2 is tevens aangegeven in welke delen van het land door 45 vogelwerkgroepen met zo'n 150 à 250 medewerkers het proefonderzoek is uitgevoerd.

Vraag 3 Aan welke voorwaarden zou een BMP moeten voldoen?

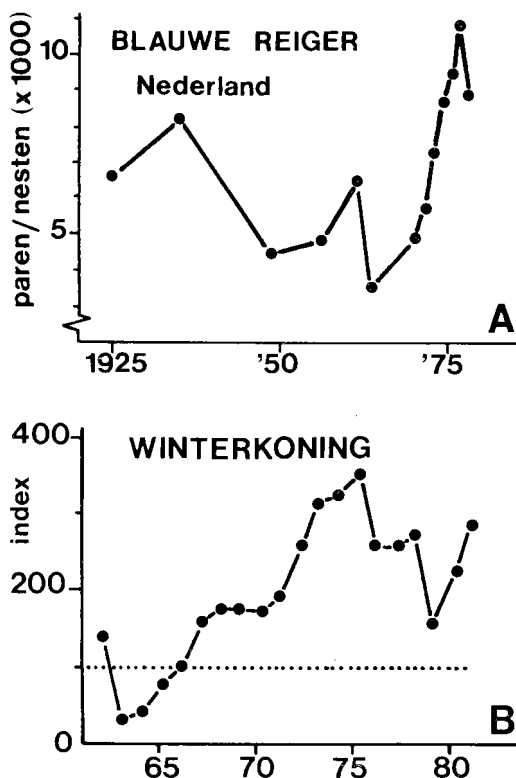
Deze vraag bood de meeste ruimte voor beantwoording. De opgegeven voorwaarden en opmerkingen zijn zoveel mogelijk per onderwerp gerangschikt en voor en tegens worden beide genoemd.

• Algemene voorwaarden:

- (1) Goede en duidelijke voorlichting, begeleiding, informatie, instructies, organisatie, coördinatie en jaarlijkse verslaglegging. Verder tijdige aankondiging en een eenduidig „beleid”.
- (2) Niet te intensief en zwaar belast programma; soepelheid ten aanzien van medewerking (in sommige jaren niet inventariseren); inventarisaties uitvoeren door meerdere (eventueel steeds andere) waarnemers; mogelijkheid scheppen dat onervaren waarnemers kunnen meedraaien.

• Methode van onderzoek

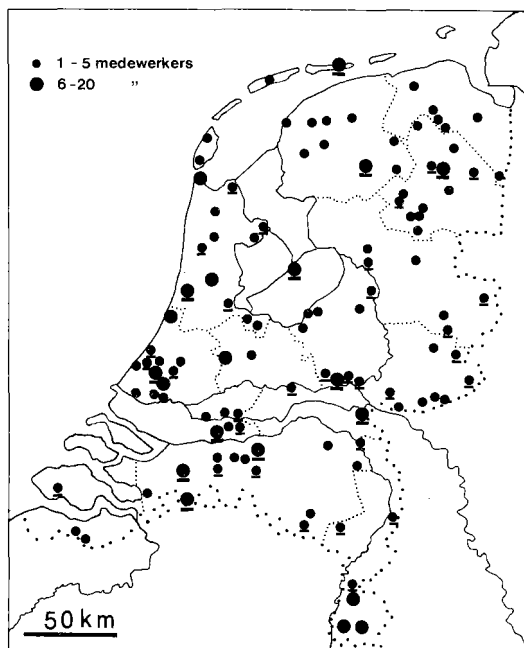
- (1) Velen willen een eenvoudige, duidelijke en gestandaardiseerde methode met een vast programma en vaste criteria; anderen daarentegen willen juist geen vastomlijnde methode en een vrijblijvend programma.
- (2) Gebieden en medewerkers: sommigen willen keuze, ligging en grootte van het gebied of punt en het aantal medewerkers geheel vrijlaten (b.v. elk jaar een ander interessant gebied) terwijl anderen keuze, ligging en grootte precies willen vastleggen, standaardiseren en jarenlang door dezelfde waarnemer(s) laten onderzoeken (b.v. een representatief gebied voor de streek, ongeacht de vogelrijkdom).
- (3) Bezoeken: sommige vinden drie ochtendbezoeken in de loop van het seizoen ruim voldoende, terwijl an-

Figuur 1. Twee voorbeelden van aantalsverloop van broedvogels.

(a) Bij de Blaauwe Reiger is het verloop van het absolute aantal paren en nesten weergegeven. Strengere winters, vervolging en bescherming zijn in grote lijnen bepalend voor de schommelingen (ontleend aan Blok & Roos 1977, *Vogeljaar* 25: 205-223);

(b) Bij de Winterkoning is het verloop aangegeven aan de hand van relatieve aantallen (indexcijfers). Opmerkelijk is de afname en het herstel dat er op volgt na de strenge winters van 1962/63, 1975/76 en 1978/79 (Groot-Brittannië; ontleend aan resultaten *Common Bird Census* gepubliceerd in *Bird Study*).

Figuur 2. Verspreiding van potentiële medewerkers (medewerkers aan het proefonderzoek in 1983 zijn onderstreept).

deren tien bezoeken op alle tijden van de dag in de periode februari-juli te weinig vinden.

(4) Soorten: alle soorten onderzoeken in alle biotopen; niet alle soorten onderzoeken, maar b.v. uitsluitend minder algemene soorten, indicatoren of kritische soorten of uitsluitend weide-, roof- of kolonievogels.

(5) Territoriumkartering: meest betrouwbare methode waarmee alle soorten worden onderzocht; gegevens zijn toepasbaar voor eigen gebruik; veel te intensieve en te bewerkelijke methode; er moet goed en gestandaardiseerd kaartmateriaal ter beschikking worden gesteld; verschil in interpretatie van waarnemingen vormt een groot probleem. Deze methode kent ferverte tegenstanders (te intensief vooral bij jarenlang onderzoek in hetzelfde gebied) en ferverte voorstanders (werken alleen mee aan BMP wanneer deze methode wordt toegepast).

(6) Turfmethode: relatief gemakkelijke en niet te intensieve methode, die jarenlang volgehouden kan worden naast ander vogelonderzoek. Nachtvogels worden niet geïnventariseerd.

(7) Punttelling: zie turfmethode; er is geen sprake van een vast gebied.

(8) Combinatie van territoriumkartering en turfmethode: beide methoden zullen tezamen georganiseerd worden. Voorstanders van een intensieve methode kiezen voor de territoriumkartering en voorstanders van een extensieve methode kiezen voor de turfmethode. De combinatie bestaat hieruit dat enkele bezoeken uit het programma van de territoriumkartering beschouwd kunnen worden als een volledig uitgevoerde turfmethode. Met het grote aantal gegevens verzameld met de turfmethode zal de hoofddoelstelling van het BMP waarschijnlijk ruimschoots gerealiseerd kunnen worden, terwijl met de gegevens van de territo-

riumkartering wellicht ook één of meer nevendoeleltellingen bereikt kunnen worden. In hoeverre deze combinatie in theorie en praktijk te realiseren valt zal nog bekeken moeten worden.

Conclusies

Het BMP heeft vooral ten doel het aantalsverloop van broedvogels vast te leggen. Dit kan gerealiseerd worden door op een groot aantal plaatsen kleine gebieden of punten zo mogelijk jarenlang achtereen te inventariseren. De bereidheid tot medewerking aan een BMP is redelijk groot en het project lijkt grotendeels te kunnen worden ingepast in activiteiten die thans door vogelwerkgroepen worden uitgevoerd. Potentiële medewerkers aan een BMP willen alles duidelijk voorgeschiedt hebben en ze hebben voorkeur voor een eenvoudige, niet al te intensieve, betrouwbare methode, die jarenlang volgehouden kan worden en waarmee alle soorten kunnen worden onderzocht en die zo mogelijk ook gegevens voor eigen gebruik oplevert.

Tenslotte worden alle groepen en waarnemers bedankt voor de moeite die ze genomen hebben om de vragen te beantwoorden. Uitkomsten van de enquête zullen er toe bijdragen dat weloverwogen beslissingen over het BMP genomen kunnen worden.

Arend J. van Dijk

Start BMP in 1984

Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer heeft het SOVON-bestuur de volgende beslissingen genomen:

- Met ingang van 1984 zal in Nederland een BMP worden georganiseerd.

- *Territoriumkartering.* Op grond van meningen en ervaringen van waarnemers met betrekking tot de populariteit van de geschikte inventarisatiemethodes, alsmede op grond van de effectiviteit van deze methoden, de gebruikswaarde van de verzamelde gegevens en de verwachte medewerking, zal dit project worden uitgevoerd met de territoriumkartering.

- *Landschapstypen.* Om de kans van slagen te vergroten zullen uitsluitend de volgende landschapstypen geïnventariseerd worden: (a) bossen en parken, (b) open graslanden (c) half open cultuurlandschappen en (d) natuurgebieden, zoals duinen, kwelders, heide, moerassen.

- *Handleiding.* Voor de uitvoering van inventarisaties in het kader van het BMP is een handleiding verkrijgbaar bij onderstaand adres. Voor verdere inlichtingen en opgave tot deelname kunt u terecht bij:

Arend J. van Dijk, Kemperbergerweg 67, 6816 RM Arnhem, tel. 085-452991